

תנאי 'מופנה' בגזרה-שוא

דבר תורה פרשת תרומה, ד"ר חזות גבריאל

מדות המזבח מכוונות הרבה וצורתו ידועה איש מאיש, ומזבח שבנו בני הגולה כעין מזבח שעתיד להבנות עשוהו ואין להוסיף על מדתו ולא לגרוע ממנה. (רמב"ם, הלכות בית הבחירה פרק ב, ג)

הרמב"ם פוסק שאין להוסיף ואין לגרוע ממידות המזבח. **המידות כולן מעכבות** ולא רק הריבוע הנדרש (חמש אמות על חמש אמות). הוא מתייחס אל מידות המזבח גם בהלכה הבאה:

ארבע קרנות של מזבח ויסודו ורבעו מעכבין, וכל מזבח שאין לו קרן יסוד וכבש וריבוע הרי הוא פסול שארבעתן מעכבין, אבל מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אינן מעכבין,.... (שם, פרק ב, יז)

הלכה זו סותרת לכאורה את הקודמת. על פי הלכה זו **לא כל המידות מעכבות**. מידות האורך, הרוחב והקומה אינן מעכבות.

ר' אריה ליב מאלין בחידושו (ח"ב סי' כז) מיישב את הסתירה במהלך למדני קלאסי הבנוי על המתודה של 'שני דינים' מבית מדרשו של ר' חיים מבריסק. המזבח ממלא שתי פונקציות שונות: הוא משמש כמקום להקרבת קרבנות, והוא מהווה חלק ממבנה בית המקדש. רבים תלו בנקודה זו מחלוקות שיטתיות בין הרמב"ם לרמב"ן. האם להבין את המקדש כמקום להקרבת קרבנות וכל דיני המקדש נוגעים (גם אם בעקיפין) להקרבה בלבד? או שמא המקדש עצמו כמכשיר להשראת שכינה הוא המטרה והקרבנות הם התנאי לכך?

מגישה זו עולה כי לפעמים מקריבים גם ללא בית מקדש וצריך מזבח להכשרת ההקרבה, ולפעמים, גם כאשר אין מקריבים יש צורך בבניית המזבח והצבתו בבית המקדש כחלק ממצוות בניית בית המקדש. ההשלכה תהיה במזבח שאינו מצוי בבית המקדש שבזמנים או במקומות מסוימים ניתן יהיה להקריב עליו קרבנות. כאן נוכל לבחון האם דין מסוים הנוגע לכשרות הקרבן הוא תולדה של המקום ואז הוא אינו מחייב או תולדה של המזבח והוא מחייב.

גם ביחס אל המידות של המזבח טוען ר' אריה ליב, כי המידות המדויקות נחוצות רק כדי לקיים את מצוות בניית בית הבחירה. ברם, לצורך כשרות הקרבנות המידות הן רק תנאי מינימום, אם בכלל, כמשתמע קצת מניסוח ההלכות ברמב"ם. לפי זה, אם יבנה מזבח גדול יותר, הקרבנות המוקרבים עליו יהיו כשרים אולם בכך לא תקוים מצוות בניית בית הבחירה.

דיון זה קשור בטבורו אל דיונים תנאיים רבים כגון זה שלפנינו:

מזבח העלה ארכו חמש אמות [ורחבו חמש אמות] שני': "ויעש את מזבח העולה וגו'", דברי ר' מאיר. אמ' לו ר' יוסה, ממשמע שני' חמש על חמש איני יודע שהוא רבוע? ומה ת"ל רבוע? מופנה להקיש לדון ממנו גזירה שוה. נאמ' כאן "רבוע" ונאמ' להלן "רבוע", מה [רבוע האמור] להלן גובהו כשנים כרחבו אף רבוע האמור כאן גובהו כשנים כרחבו. (ברייתא דמלאכת המשכן, פרק יא)

"רבוע" הינה מילה 'מיותרת' (=מופנה) אליבא דרבי יוסה לכן ניתן ליצור גזרה-שוא בהתבסס עליה. מדוע היא 'מיותרת'? אפ' א'- משום שחמש על חמש מגדיר מ"מ ריבוע. היא לא תהיה מופנית אם נאפשר מזבח גדול יותר מחמש על חמש או אז יהיה תפקידה של המילה לקבוע כי גם אז המזבח צריך להיות ריבועי. אפ' ב'- המילה ריבוע 'מיותרת' במסגרת פסוק הצווי (וְעָשִׂיתָ אֶת-הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים ... רְבֹעַ...), ברם, היא נדרשת בפסוק המתאר את הביצוע (וַיַּעַשׂ אֶת-הַמִּזְבֵּחַ הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים ... רְבֹעַ ..). היוצא מכך, מילה זו (ריבוע) מיותרת לכל השיטות בפסוק המתאר את הביצוע ("ויעש") ובשל כך היא מהווה יותר מרמז לביצוע הגזרה-שוא, (להרחבת הדיון ראו: מיכאל אברהם, חזות גבריאל, מידה טובה א, פרשת תרומה).

יסוד זה, המילה 'המיותרת' ומיקומה בפסוקים מסוימים בדווקא, הוא היסוד המדרשי (ג"ש מופנית) היכול להציע תמונה קוהרנטית למחלוקות התנאים, למחלוקות הראשונים ולמתודת 'שני דינים' הני"ל.

